

ДОВІРА І НАЦІОНАЛЬНА ЄДНІСТЬ В УМОВАХ ПАНДЕМІЇ

Огляд ситуації та попередні рекомендації за результатами обговорення питання щодо підвищення рівня довіри та соціальної згуртованості у містах в умовах кризових ситуацій (поширення коронавірусу)

**НАЦІОНАЛЬНА
ПЛАТФОРМА**

Діалог про мир та
безпечну реінтеграцію

**ПРЯМУЄМО
РАЗОМ**

ДОВІРА І НАЦІОНАЛЬНА ЄДНІСТЬ В УМОВАХ ПАНДЕМІЇ. Огляд ситуації та попередні рекомендації за результатами обговорення питання щодо підвищення рівня довіри та соціальної згуртованості у містах в умовах кризових ситуацій (поширення коронавірусу). — Київ, 2020. — 20 с.

За заг. ред. В. Лупація, Ю. Тищенко.

Національна платформа «Діалог про мир та безпечну реінтеграцію» започаткована у лютому 2018 року. Це дискусійний майданчик для обговорення питань урегулювання конфлікту на сході України й безпечної реінтеграції. Діяльність Національної платформи спрямована на посилення консенсусу та стійкості в Україні щодо попередження та вирішення конфліктів. Шлях до цього — розширення громадської участі у мирному процесі, надання пропозицій владі у виробленні відповідних політик, у тому числі — щодо безпечної реінтеграції та національної єдності, а також забезпечення суспільної обізнаності у цих процесах. З 2019 року ініціатива реалізується за фінансової підтримки Європейського Союзу в рамках проєкту «Побудова стійкості до конфлікту шляхом діалогу» та у партнерстві з Комітетом з питань прав людини, деокупації та реінтеграції тимчасово окупованих територій у Донецькій, Луганській областях та Автономній Республіці Крим, м. Севастополя, національних меншин і міжнаціональних відносин Верховної Ради України IX скликання.

**НАЦІОНАЛЬНА
ПЛАТФОРМА**

Діалог про мир та
безпечну реінтеграцію

ДОВІРА І НАЦІОНАЛЬНА ЄДНІСТЬ В УМОВАХ ПАНДЕМІЇ

Огляд ситуації та попередні рекомендації за результатами обговорення питання щодо підвищення рівня довіри та соціальної згуртованості у містах в умовах кризових ситуацій (поширення коронавірусу)

Пропонований документ є консолідованим результатом серії публічних обговорень, відомих як громадські марафони, що були організовані у квітні і травні 2020 року за участі представників громадськості різних регіонів України. Метою обговорення була фіксація позитивного та негативного досвіду боротьби з коронавірусом, успішні приклади співпраці регіональної влади, громадських активістів і бізнесу. Також було систематизовано типові проблеми, які ускладнили боротьбу з пандемією та загалом є причиною браку соціальної згуртованості й нестійкості суспільства перед викликами. Унаслідок обмежувальних заходів під час пандемії COVID-19, протягом квітня та травня 2020 року громадські марафони проходили онлайн. Загалом було організовано п'ять онлайн-марафонів на тему «Довіра і національна єдність в умовах пандемії»: 15 квітня 2020 року — «Київ — Південь України» (Одеса, Херсон, Миколаїв); 24 квітня 2020 року — «Київ — Центр України» (Черкаси, Кропивницький, Полтава); 29 квітня 2020 року — «Київ — Захід України» (Ужгород, Чернівці, Івано-Франківськ); 22 травня 2020 року «Київ — Придніпров'я» (Запоріжжя, Дніпро); 29 травня 2020 року «Київ — Південь України» (Одеса). Завдяки цьому було виявлено системні проблеми, які повторюються від регіону до регіону, а також питання, які виникають у різних макрорегіонах, визначено специфіку пошуку відповідей на ці питання на місцях. Громадські марафони стали місцем регулярних обговорень, організованих за участі фахівців з метою залучення громадськості до напрацювання рішень щодо протидії викликам соціальної згуртованості та реінтеграції, а також подолання конфліктів. Вони дають змогу активним і зацікавленим громадянам висловлювати власну думку, створюють можливість діалогу між зацікавленими сторонами на рівні місцевих громад у всій країні та допомагають донести ключові тези зі столиці до громадськості на місцях, так само, як і у зворотному напрямі. Громадські марафони організовано у рамках діяльності Національної платформи «Діалог про мир та безпечну реінтеграцію», яка спрямована на посилення консенсусу та стійкості в Україні щодо запобігання і вирішення конфліктів за рахунок розширення громадської участі у мирному процесі, надання пропозицій владі у виробленні відповідних політик, у тому числі щодо безпечної реінтеграції та національної єдності, а також забезпечення суспільної обізнаності у цих процесах.

ЗМІСТ

1. Виклики соціальній згуртованості в умовах карантинних заходів	3
1.1. Загальна ситуація в умовах кризи (соціально-економічні аспекти)	4
1.2. Міжсекторальна співпраця, згуртованість, результати обговорень	5
2. Взаємодія з органами влади в умовах кризи: роль організацій громадянського суспільства та представників бізнесу, координація діяльності і соціальна згуртованість	8
2.1. Міжсекторальна взаємодія	9
2.2. Позитивні практики міжсекторальної взаємодії	11
2.3. Виклики у сфері міжсекторальної взаємодії	12
3. Висновки та узагальнення	15
4. Попередні рекомендації	16
ПОДЯКИ	17

1. ВИКЛИКИ СОЦІАЛЬНІЙ ЗГУРТОВАНОСТІ В УМОВАХ КАРАНТИННИХ ЗАХОДІВ

Поширення COVID-19 та відповідні карантинні заходи відбуваються в Україні в умовах тривалої кризи, пов'язаної з окупацією частини території та збройним конфліктом на Сході держави. Це загострює ситуацію, посилює негативні соціальні й економічні тенденції в країні.

Епідемічна криза відіграє роль додаткового тригера потенційного загострення ситуації внаслідок поглиблення соціально-економічних негараздів, які й так актуалізовано в суспільстві внаслідок війни і конфлікту. При цьому за умов неконсолідованої демократії в Україні постають питання щодо **обмеження прав і свобод громадян, обумовлених карантинними заходами**. Ці заходи різні суспільні групи і соціальні кластери оцінюють неоднозначно. Водночас криза мобілізувала суспільство в цілому, сприяла консолідації зусиль у залученні додаткових ресурсів для протидії поширенню COVID-19 й організації допомоги різним уразливим групам. Упроваджено практики міжсекторальної взаємодії, які продемонстрували різний рівень соціальної згуртованості, взаємної довіри між стейкхолдерами у владі, громадах, організаціями громадянського суспільства (громадськими організаціями, волонтерами), бізнесом, засобами масової інформації, соціальними групами.

Карантинні заходи в Україні запроваджено 12 березня 2020 року відповідно до Постанови Кабінету Міністрів України «Про запобігання поширенню на території України гострої респіраторної хвороби COVID-19, спричиненої коронавірусом SARS-CoV-2»¹. Пізніше, з огляду на епідемічну ситуацію, карантин було пролонговано. 25 березня єдину державну систему цивільного захисту переведено у режим надзвичайної ситуації до 24 квітня², згодом карантинні заходи було знову продовжено.

¹ Про запобігання поширенню на території України гострої респіраторної хвороби COVID-19, спричиненої коронавірусом SARS-CoV-2: Постанова Кабінету міністрів України від 11.03.2020 № 211.

URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/211-2020-%D0%BF>

² Про переведення єдиної державної системи цивільного захисту у режим надзвичайної ситуації: Розпорядження Кабінету міністрів України від 25.03.2020 № 338-р URL: <https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-perevedennya-yedinoyi-derzhavnoyi-sistemi-civilnogo-zahistu-u-rezhim-nadzvichajnoi-situaciyi-338250320>

1.1. Загальна ситуація в умовах кризи (соціально-економічні аспекти)

Карантинні заходи через поширення коронавірусу вплинули на суспільні настрої, трансформували мотиви громадянської активності, загострили економічні виклики в країні.

Зниження ВВП. Експерти Групи Світового Банку та Міжнародного валютного фонду прогнозували, що «карантинні заходи в Україні призведуть до зниження ВВП на рівні $-3,5 \dots -7,7 \%$ ». Водночас, сукупні втрати Державного та місцевих бюджетів можуть сягнути 150—200 млрд грн. При цьому близько 600—700 тисяч підприємств, малих підприємців та установ сфери освіти, які забезпечують роботою 3,5—4 млн осіб, вже зупинили роботу через карантин. Це близько $\frac{1}{4}$ зайнятих в економіці України³.

Соціальні наслідки, зростання рівня безробіття. За даними Державного центру зайнятості, на початку травня безробіття в Україні зросло на 48 % порівняно з минулим роком. Станом на 4 травня 2020 року кількість безробітних, зареєстрованих у Державній службі зайнятості, становить 456,8 тисяч осіб, що майже на 148,5 тисяч більше, ніж станом на відповідну дату минулого року⁴. За даними Державного центру зайнятості, з 12 березня, від початку запровадження обмежень для запобігання поширенню коронавірусу, статус безробітного отримали майже 156 тисяч громадян, а кількість вакансій зменшилася на 60 %.

Оприлюднення цих даних впливає на масову свідомість і самопочуття українців. За результатами соціологічних опитувань, у квітні 2020 року 51 % опитаних стверджували, що економічний стан їхніх родин погіршився за останні півроку; 42 % вказали, що він не змінився, і лише 6 % відчували покращання. Водночас 61 % опитаних зазначили, що погіршення відбулося протягом останнього місяця.

Оцінка дієвості карантинних заходів. Громадська думка та різні соціальні групи по-різному оцінюють дієвість карантинних заходів, запроваджених українською владою: відповідно до результатів досліджень, 61 % опитаних вважають ці заходи оптимальними, 17 % стверджують, що вони є занадто м'якими, і майже стільки — 15 %, пе-

³ Організаційні механізми зниження загроз економічній безпеці у зв'язку із запровадженням заходів щодо запобігання поширенню на території України захворювань на COVID-19.

URL: <https://niss.gov.ua/sites/default/files/2020-04/ekonom-bezpeka-covid.pdf>

⁴ Кількість безробітних в Україні зросла майже на 50 відсотків.

URL: <https://www.dw.com/uk/.../a-53336148>

реконані, що заходи є надто жорсткими⁵. У травні відбулись протести груп підприємців проти карантинних обмежень, які негативно впливали на можливість їхньої роботи. Так чи інакше, ситуація позначається на соціальних зв'язках і міжсекторальній взаємодії.

1.2. Міжсекторальна співпраця, згуртованість, результати обговорень

Що відбувається у царині громадської активності, співпраці та координації зусиль різних суспільних сегментів в умовах карантину? Як це впливає на рівень соціальної згуртованості? Тобто, як саме вплинули поширення коронавірусу, карантинні заходи, актуалізовані потреби різних суспільних груп на рівень соціальної згуртованості суспільства, соціальну взаємодію та взаємну довіру, здатність до спільних дій?

Соціальна згуртованість — тип соціальної взаємодії, який ґрунтується на соціальному капіталі, довірі, інклюзії, взаємодії та здатності до солідарних дій.

Соціальна згуртованість — це «характеристика суспільства, що має справу із зв'язками та відносинами між соціальними одиницями, такими як: окремі особи, групи, об'єднання, а також територіальні угруповання»⁶. Її характеризують **міцність соціальних відносин, спільні цінності, почуття спільної ідентичності та приналежності до єдиної громади, довіра між членами громади, а також ступінь нерівності та невідповідності**. За високого рівня соціальної згуртованості у кризових умовах відбуватиметься подальше зміцнення соціальних відносин, взаємодії та зв'язків, зокрема міжсекторальних на рівні громад, регіонів, суспільства в цілому.

⁵ Україна на карантині: моніторинг суспільних настроїв, рейтинг, аудиторія: населення України віком від 18 років в усіх областях, крім тимчасово окупованих територій Криму та Донбасу. Вибірка репрезентативна за віком, статтю і типом поселення. Метод опитування: CATI (Computer-Assisted Telephone Interviews — телефонні інтерв'ю з використанням комп'ютера). На основі випадкової вибірки мобільних телефонних номерів. Вибіркова сукупність: 2000 респондентів. Помилка репрезентативності дослідження з довірчою імовірністю 0,95 не перевищує 2,2 %. Терміни проведення: 10—12 квітня 2020 року.

⁶ Соціальна згуртованість та розбудова спроможностей в українських громадах: Матеріали для тренінгу / Владислав Кучереносов; Представництво Міжнародної організації з міграції в Україні (посібник підготовлено в рамках проекту Міжнародної організації з міграції «Підтримка стабілізації громад на Донбасі» за фінансування Уряду Японії). Київ, 2015.

URL: http://iom.org.ua/sites/default/files/social_cohesion_training_materials.pdf

Під час **п'яти громадських марафонів**⁷, протягом квітня і травня 2020 року організованих Національною платформою «Діалог про мир та безпечну реінтеграцію», командою проекту було зібрано матеріали, які демонструють різноманітні практики та виклики співпраці організацій громадянського суспільства, волонтерів та органів влади. Існують значні регіональні відмінності у практиці соціальних ініціатив і волонтерських проєктів. Команда проєкту одночасно спостерігала як приклади стійкої інклюзії, діалогу та співпраці у діяльності бізнесу, волонтерів, громадських організацій і місцевої влади, так і те, що суспільні ініціативи та місцеві органи влади не взаємодіють, живуть «паралельним життям», ігноруючи один одного, прагнучи приховати інформацію про потреби, проблеми й можливі рішення. Співпраця та координація діяльності, обмін інформацією відбувались у формі залучення ініціатив, волонтерів, організацій громадянського суспільства до роботи регіональних штабів. Наявні також ініціативи зі збирання коштів і надання гуманітарної допомоги лікарням та представникам вразливих груп, переважно адресної, інформування населення про заходи індивідуального захисту та безпеку, розвивалася співпраця з бізнесом.

Обговорення продемонстрували:

- недостатній рівень координованості роботи вертикалі виконавчої влади в регіонах;
- низьку вертикальну згуртованість: відсутність довіри і належної співпраці організацій громадянського суспільства та органів влади під час карантинних заходів і надання допомоги;
- недостатню горизонтальну згуртованість: фрагментарність співпраці між представниками громадянського суспільства, реагування на виклики в реактивному режимі, брак системного планування;
- інформаційно-комунікативний дефіцит під час співпраці органів влади із різними суспільними стейкхолдерами;
- загострення проблеми соціальної справедливості (нові вразливі групи та виключення для окремих суб'єктів щодо заходів карантину), розвиток «нової нерівності» в умовах переходу на дистанційні методи роботи;
- брак відкритості з боку інститутів влади у інформуванні про реальні регіональні потреби у запобіганні поширенню епідемії.

⁷ П'ять онлайн-марафонів на тему «Довіра і національна єдність в умовах пандемії»: 15 квітня 2020 року, «Київ — Південь України» (Одеса, Херсон, Миколаїв); 24 квітня 2020 року, «Київ — Центр України» (Черкаси, Кропивницький, Полтава); 29 квітня 2020 року, «Київ — Захід України» (Ужгород, Чернівці, Івано-Франківськ); 22 травня 2020 року, «Київ — Придніпров'я» (Запоріжжя, Дніпро); 29 травня 2020 року, «Київ — Південь України» (Одеса).

Інформація про рівень соціальної згуртованості у процесі реагування суспільства на пандемію, яку вдалось зібрати під час громадських обговорень, свідчить про тенденції, подібні до виявлених у результаті експертних опитувань, виконаних аналітичними центрами по всій території України. Так, за результатами загальноукраїнських експертних опитувань стосовно активності громадських організацій, 50 % опитаних представників неурядових організацій погодились із тим, що пандемія примножила у суспільстві соціальний капітал — людські зв'язки, солідарність, взаємодовіру, а також сприяла напрацюванню навичок і технологій самоорганізації. Водночас, лише чверть експертів згодні з тим, що під час пандемії коронавірусу постали нові громадські рухи, організації та сформувались нові лідери, тобто не вважають, що істотно змінилася впливовість у суспільстві партійно-політичних і незалежних громадянських структур⁸. Говорячи про спільні із державними структурами заходи, опитані представники неурядових організацій схвально оцінювали таке партнерство в умовах кризи. Так, на думку більшості опитаних експертів (70 %), партнерство у спільній діяльності має бути основою у відносинах громадянського суспільства та держави під час кризи. Лише 20 % вважають, що громадські об'єднання мають зосередитися в цій ситуації на конструктивній критиці. Половина опитаних зазначили, що пандемія COVID-19 — це нові можливості розвитку громадської активності. Серед таких можливостей названо налагодження співпраці з використанням новітніх технологій і дистанційних форматів, допомога вразливим групам населення та консультування, боротьба із хибною (фейковою) інформацією.

⁸ Громадянське суспільство в період пандемії: як вона вплинула на громадську активність / Фонд «Демократичні ініціативи» імені Ілька Кучеріва. URL: <https://dif.org.ua/article/gromadyanske-suspilstvo-v-period-pandemii-yak-vona-vplynula-na-gromadsku-aktivnist>

2. ВЗАЄМОДІЯ З ОРГАНАМИ ВЛАДИ В УМОВАХ КРИЗИ: РОЛЬ ОРГАНІЗАЦІЙ ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА ТА ПРЕДСТАВНИКІВ БІЗНЕСУ, КООРДИНАЦІЯ ДІЯЛЬНОСТІ І СОЦІАЛЬНА ЗГУРТОВАНІСТЬ

З метою координації діяльності в умовах кризи та карантину виконавча, місцева та регіональна влада обирала різноманітні форми взаємодії на обласному та міському рівнях. Для протидії поширенню інфекції було сформовано координаційні та антикризові штаби, обласні комісії з питань техногенно-екологічної безпеки та надзвичайних ситуацій. Нерідко ці утворення функціонували паралельно. Одночасно подібні штаби могли бути організовані у місцевих громадах за участі органів самоврядування, політичних сил, активістів.

Єдиної уніфікованої матриці формування координаційних інституцій в умовах кризи не існувало і не виникло. Наприклад, на Сумщині на обласному рівні створено Регіональний оперативний міжвідомчий штаб щодо протидії поширенню коронавірусу SARS-CoV-2. У Чернівецькій області функціонував обласний штаб з ліквідації наслідків надзвичайної ситуації та з упередження і нерозповсюдження інфекційного захворювання — коронавірусу COVID-19, на території Запорізької області — обласні комісії з питань техногенно-екологічної безпеки та надзвичайних ситуацій, регіональний антикризовий штаб боротьби з коронавірусною інфекцією COVID-19, у Дніпропетровській — обласний штаб протидії коронавірусу ОДА.

У містах і районних центрах також створювалися координаційні структури для протидії поширенню коронавірусу. Відомі випадки, коли в одному місті функціонувало кілька таких структур одночасно. Їхні функції могли бути дещо різними: відслідковування ситуації, формування інфраструктури протидії коронавірусу, координація допомоги від бізнесу та волонтерських інституцій, неурядових організацій, інформування населення та ін. Набутий у різних регіонах досвід стосунків неформальних ініціатив і волонтерських проєктів у протидії поширенню коронавірусної інфекції продемонстрував різні підходи до співпраці в рамках системи «влада — організації громадянського суспільства — волонтери — бізнес»: від тісної співпраці до автономного функціонування кожної ланки.

Роль бізнесу. Для мобілізації ресурсів та збору коштів було залучено представників великого бізнесу. Деякі представники великого бізнесу отримали мандат від влади на координацію заходів протидії коронавірусу на регіональному рівні. Наприклад, президент групи DCH (Development Construction Holding) Олександр Ярославський очолив антикризовий штаб, залучав позабюджетні кошти на фінансування заходів з протидії поширенню коронавірусу в Харкові. Анонсували свої програми протидії COVID-19 Благодійні фонди Віктора Пінчука та Олени Пінчук, Кондитерська корпорація Roshen, мережі «Епіцентр», «Нова пошта», «Сільпо», інтернет-супермаркет Rozetka, інші бізнес-компанії.

На рівні громад зафіксовано **значну кількість випадків діяльності органів місцевого самоврядування у співпраці з середнім і малим бізнесом, організаціями громадянського суспільства** із залучення додаткових ресурсів під час карантинних заходів⁹.

Медичним установам бізнес надавав допомогу у закупівлі медичної техніки, засобів захисту, необхідних ліків, у харчуванні медиків, харчуванні тих, хто перебуває в обсервації, забезпеченні транспортними засобами, було організовано забезпечення продуктами харчування і надання психологічної допомоги уразливим верствам громадян.

2.1. Міжсекторальна взаємодія

На рівні громад, районному, міському та обласному рівнях у початковий період епідемії коронавірусу в Україні та запровадження карантинних заходів представники бізнесу і організацій громадянського суспільства намагались співпрацювати з органами влади для вирішення проблем стосовно:

⁹ Громади протидіють пандемії COVID-19.

URL: <https://www.auc.org.ua/novyna/gromady-protidyut-pandemiyi-covid-19>

- надання медичної допомоги;
- підвищення готовності медичних установ до роботи за кризових умов;
- поширення інформації серед громадян про наявні загрози;
- надання допомоги вразливим групам у громадах.

У різних регіонах завдяки волонтерським зусиллям і взаємодії різних груп було організовано заходи з привезення медиків до лікарень, підготовки харчування, забезпечення лікарень, медичних установ засобами захисту медичного персоналу, надання адресної допомоги представникам уразливих груп (одинокі особи, безхатьки, літні люди).

Для реалізації різних завдань було акумульовано кошти великого, малого та середнього бізнесу для закупівель товарів і послуг, а організації громадянського суспільства забезпечували людські ресурси для реалізації відповідних програм.

Організації громадянського суспільства та бізнес вивчали потреби різних аудиторій у певних видах допомоги, створювали комунікаційні майданчики для координації зусиль, налагоджували спільну роботу з органами влади. Водночас у деяких регіонах спостерігалися особливості взаємодії: експерти вказували на брак належної координації зусиль та взаємодії, на загострення соціально-економічних проблем і умов виживання малого та середнього бізнесу в контексті нових вимог до організації праці персоналу в умовах карантину.

Викликом для спільної діяльності на початку епідемічної кризи став брак доступної медичної техніки і засобів захисту.

Варто звернути увагу на ряд аспектів спільної діяльності органів влади та місцевого самоврядування, організацій громадянського суспільства, великого, середнього та малого бізнесу стосовно подолання кризових ситуацій в умовах епідемії коронавірусу, а саме:

- самоорганізацію, самоврядування на рівні об'єднаних територіальних громад;
- нові формати і соціальні іновації у взаємодії громадських та волонтерських ініціатив;
- корпоративну соціальну відповідальність та розвиток соціально відповідальних ініціатив з боку бізнесу;
- синергію в діях влади, бізнесу та організацій громадянського суспільства;
- потенційну трансформацію ролі засобів масової інформації в умовах кризи: від інформування до забезпечення соціальних комунікацій.

2.2. Позитивні практики міжсекторальної взаємодії

Вивчення практик міжсекторальної взаємодії, які постали в умовах кризи, дає змогу виокремити їх позитивні приклади, що сприяли зміцненню соціальної згуртованості.

Налагодження практики відкритої взаємодії та координації зусиль між органами влади, бізнесу та організацій громадянського суспільства на початку процесу призводять до синергії, підтримки соціальної згуртованості. Найефективніша діяльність у подоланні кризи спостерігається, коли спільні координаційні майданчики у трикутнику «влада— бізнес — організації громадянського суспільства» формуються на початку процесу. Такі спільні майданчики мають функціонувати на засадах прозорості, узгодженості зусиль, чіткого розподілу сфер діяльності. Досвід громадських обговорень продемонстрував, що в регіонах, де відразу склалась інклюзивна взаємодія, а організації громадянського суспільства із розумінням поставилися до карантинних обмежень, ресурси було розподілено ефективніше, тому допомога, надана різним верствам населення, була дієвішою. Для надання такої допомоги необхідна координація на рівні громад зусиль зацікавлених суспільних акторів, системне вивчення потреб цільових аудиторій (медиків, соціально вразливих груп тощо).

Успішні практики взаємодії бізнесу, органів влади та організацій громадянського суспільства стосовно надання допомоги, послуг дають численні позитивні приклади синергії ініціатив. Натомість відсутність належної координації та розпорощеність зусиль призводять до зменшення ефекту від наданої допомоги, до зростання конкуренції.

Координація зусиль органів влади задля подолання наслідків кризи, реагування на виклики в рамках синергії. Органи влади мають здійснювати координацію на засадах прозорості, відкритості та широкої комунікації з різними аудиторіями, бізнесом та організаціями громадянського суспільства. Зокрема, роз'яснювати громадянам власні рішення стосовно введення додаткових обмежень і поширювати інформацію про них за допомогою місцевих засобів масової інформації, організацій громадянського суспільства тощо. Такі рішення мають бути логічними та обґрунтованими, доведеними до відома громадян із необхідними роз'ясненнями.

Органам влади (міським, обласним, районним) важливо вирішувати адміністративні та правові проблеми стосовно можливості використання власності, що була надана лікарням як допомога бізнесу. Демонстрація координації діяльності з боку різних органів влади підвищує довіру та рівень синергії спільної взаємодії. Для органів вла-

ди гранично важливим є відкриття інформації про реальні потреби медичної сфери. У цьому випадку допомога бізнесу та організацій громадянського суспільства буде ефективнішою та адресною, що убезпечить від розпорошення фінансових і людських ресурсів, ліпше відповідатиме очікуванням громади, сприятиме підвищенню рівня довіри громадян до рішень органів влади.

Відкрита комунікація під час спільної міжсекторальної взаємодії. Налагодження системних комунікаційних практик та обміну інформацією між волонтерами, бізнесом, органами влади щодо вивчення потреб (для уникнення дублювання зусиль у наданні допомоги). Взаємодія з місцевими медіа для поширення інформації про послуги, ситуацію, заходи та дії.

Соціальна відповідальність бізнесу. Взаємодія всередині сектору. Результативність спільної роботи бізнесу з надання допомоги під час подолання кризової ситуації може бути підвищена у процесі відкритої взаємодії, обміну інформацією щодо ресурсів, потреб, успішних практик серед бізнес-установ, між бізнес-асоціаціями тощо. Набутий досвід свідчить, що координація зусиль бізнесу, спрямованих на надання допомоги, робить цю допомогу адекватнішою та системнішою.

Накопичення досвіду роботи організаціями громадянського суспільства, спільного досвіду міжсекторальної взаємодії, мультиплікація позитивного досвіду. Обговорення продемонстрували, що організації громадянського суспільства та різнорівневий бізнес, які мали досвід співпраці і надання допомоги під час Революції Гідності та війни на Сході України, мультиплікували набутий досвід нині, розробляючи заходи протидії поширенню коронавірусу. Це може вказувати на сталість практик взаємодії та накопичення досвіду партнерства. Їхній досвід фактично поширився на нинішню ситуацію, сприяючи координації зусиль, співпраці, вивченню потреб, залученню допомоги, виникненню нових проєктів у різних сферах, зокрема інформаційній.

2.3. Виклики у сфері міжсекторальної взаємодії

Причини та виклики, які утруднювали співпрацю організацій громадянського суспільства і волонтерських ініціатив з органами влади, самоврядування в контексті соціальної згуртованості. Плідні обговорення допомогли виокремити негативні риси та ризики кризи:

- падіння рівня довіри з боку громадян та загроза вакууму влади в регіонах;
- заміна функцій держави місцевими політичними групами;

- прояви політичного регіоналізму, самовільне скасування карантинних заходів, порушення, використання ситуації для політичної боротьби;
- міжрегіональне протистояння в умовах обмежених ресурсів;
- зростання бідності в регіонах, загострення економічних проблем, соціальних викликів;
- інформаційна та цифрова нерівність;
- панічні настрої та зростання соціальної апатії;
- збільшення кількості та чисельності маргіналізованих груп;
- брак координації діяльності на рівні регіонів в органах влади;
- брак міжсекторальної взаємодії в умовах кризи;
- брак прозорості рішень щодо власності, надбаної під час кризи.

Також під час обговорень актуалізувалися певні виклики щодо розвитку співпраці організацій громадянського суспільства, бізнесу, органів влади, спричинені кризовою ситуацією.

Брак відкритості інформації стосовно потреб у ресурсах. Можливість отримання реалістичної інформації щодо проблем медичних установ у наданні медичної допомоги, реальної готовності лікарень дала змогу адекватніше надавати допомогу та вивчати потреби, здійснювати необхідні закупівлі, пропонувати першочергові послуги. З огляду на позитивні практики, оперативне вивчення потреб відбувається з використанням онлайн-ресурсів, зокрема за результатами експрес-опитувань медичних закладів, у разі дієвої комунікації з медичними установами, поширення інформації про можливості отримання відповідної допомоги. Однак волонтери вказували на випадки приховування інформації про реальні потреби лікарень у ресурсах задля досягнення «позитивних показників». Іноді лікарні анонімно просили про допомогу (засоби захисту), адже органи влади на певних етапах карантинних заходів не завжди були зацікавлені у поширенні проблемної інформації.

Діяльність представників місцевої влади з огляду на перспективи місцевих виборів і досягнення електоральних цілей. На думку учасників марафонів, діяльність деяких осіб в органах місцевого самоврядування, інших посадових осіб потенційно мала яскраву електоральну забарвленість. Хоча зрозуміло, що об'єднання зусиль в умовах кризи може ефективним, якщо представники різних сфер тимчасово нехтують власними політичними уподобаннями, припиняють піар-заходи, обумовлені електоральними міркуваннями і відкрито співпрацюють з урахуванням реальних потреб громади. Однак представники організацій громадянського суспільства подекуди вбачали в деяких ініціативах представників органів влади щодо допомоги під час епідемії саме передвиборчу підготовку, заходи з «мобілізації електорату».

За цих умов представники бізнесу і волонтери вважали співпрацю з органами влади ризикованою, не хотіли брати участь у піар-заходах кандидатів, не співпрацювали з представниками влади, аби уникнути зинувачень у заполітизованості, а в умовах передвиборної конкуренції організації громадянського суспільства боялись опинитися між різними політичними силами.

Брак підзвітності та прозорості політики з подолання кризи і діяльності органів влади під час закупівель. Надзвичайно важливим параметром спільної роботи для подолання наслідків кризи і вирішення проблем є прозорість дій і підзвітність органів влади під час здійснення закупівель, розподілу ресурсів, які були, наприклад, надані бізнесом як благодійна допомога. Прозорість і відкритість влади перешкоджає корупції, збільшує довіру всередині громад, сприяє ефективному наданню послуг відповідно до реальних потреб і зменшує кризові виклики.

Підзвітність, прозорість, вивчення реальних потреб підвищують довіру до органів влади з боку волонтерів і бізнесу: вони бачать, що зусилля влади спрямовані на здійснення розумних, конкурентних та ефективних процедур закупівель і розподілу. Така політика здатна підвищити активність соціально відповідального бізнесу в наданні додаткових ресурсів для подолання наслідків кризи і залучити волонтерів до спільної діяльності. Проте відомі і приклади відсутності прозорості у закупівлі ресурсів під час епідемії, надання неповної інформації та приховування владою відомостей, що утруднювало реальну взаємодію та призводило до розпорошування коштів та людських ресурсів.

Брак зрозумілої інформації про карантинні заходи для стейкхолдерів, зокрема представників малого та середнього бізнесу. Недостатність логічних пояснень тих чи інших карантинних заходів призводила до недовіри з боку громади до їх виконання. Вибірковість роботи торговельних закладів (великі супермаркети, будівельні магазини) та заборона роботи малого бізнесу без адекватних пояснень сприяли соціальній напрузі та саботуванню карантинних заходів.

Економічні виклики в громаді для малого бізнесу, відсутність заходів для врегулювання ситуації. Карантинні заходи та закриття ринків збільшили рівень соціальної напруги на рівні громад. Наприклад, у Херсонській області, в аграрних районах, коли продукція місцевих фермерів не могла бути реалізована, адекватних заходів для подолання цього виклику з боку влади початково не було, що лише поглибило кризу. Така ситуація демонструє брак комунікації у ході вивчення потреб і необхідності пошуку адекватних кроків із регулювання. В умовах кризи це призводить до зростання соціальної напруги та виникнення проблем взаємодії в громаді, підвищує рівень соціально-економічних проблем. Але не весь місцевий бізнес зміг швидко адаптуватися до роботи в умовах карантину, а органи влади надали недостатньо можливостей для вирішення місцевих проблем, що мали повсюдний характер.

3. ВИСНОВКИ ТА УЗАГАЛЬНЕННЯ

Криза продемонструвала не тільки виклики, але й можливості подальшого розвитку, запобігання конфліктам, підвищення рівня соціальної згуртованості у містах і громадах. Запровадження карантинних заходів відбувалось на тлі продовження воєнних дій на Сході України, безпекових викликів та пошуку шляхів урегулювання конфлікту. Нині соціально-економічна ситуація в країні й далі погіршується, водночас зростає внутрішньополітична конкуренція та корупційні ризики.

За цих умов епідемія може бути додатковим каталізатором дестабілізації ситуації в країні в цілому. Це може підвищити рівень суспільної напруги, соціальну апатію, використання кризи зовнішніми силами для дестабілізації ситуації в Україні.

Карантинні обмеження також негативно впливають на загальні тенденції розвитку демократії та ставлять суспільство перед дилемою, перед необхідністю пошуку балансу між збереженням демократичних прав та свобод і безпекою. Ці ризики у сфері демократичного розвитку ще більше актуалізуються в умовах відсутності консолідованої демократії та наявності викликів істотно розшарованого суспільства. Одночасно спостерігається зменшення довіри українців до органів влади і зростання рівня негативного ставлення в оцінці їхньої діяльності. За цих умов криза може бути використана третіми силами для загального розхитування ситуації, підбурювання суспільства та підвищення соціального напруження.

Для запобігання цим потенційним негативним тенденціям потрібні заходи з підвищення соціальної згуртованості, створення належних умов міжсекторальної співпраці на прозорих засадах.

Готовність до посткарантинних викликів. На місцевому рівні міжсекторальна взаємодія має зберігатися й під час виходу з карантину з огляду на соціально-економічні виклики, потребу надання психологічної допомоги громадянам, допомоги вразливим групам, здійснення гуманітарних програм, започаткування місцевих програм виходу з кризи.

4. ПОПЕРЕДНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ

Інклюзивність і солідарність:

- запровадження інклюзивної моделі реагування на кризові ситуації (подолання наслідків пандемії) в Україні із залученням різних секторів суспільства;
- запровадження антикризових заходів із дотриманням принципів солідарної відповідальності та справедливого розподілу навантажень у боротьбі з кризою;
- перегляд та удосконалення законодавства у питанні делегування частини повноважень місцевим і регіональним органам влади щодо боротьби з пандемією та запровадження планів виходу із карантину;
- напрацювання та запровадження заходів підтримки та стимулювання відновлення економіки у посткризовий період на національному, регіональному та місцевому рівнях;
- оновлення Плану дій Уряду із упровадження Ініціативи «Партнерство «Відкритий Уряд»»;
- внесення коректив у національну стратегію реформи медицини з огляду на досвід боротьби з пандемією.

Самоорганізація, самоврядування та розвиток соціальної згуртованості:

- консолідація та висвітлення у засобах масової інформації успішних прикладів соціальної згуртованості під час боротьби з пандемією в Україні, масштабування успішних проєктів і практик на рівні регіону та країни, поширення правдивої інформації про реальні потреби;
- оновлення та ухвалення законів, які стосуються розвитку волонтерської діяльності, соціального підприємництва, благодійної діяльності в Україні;
- розвиток компонента соціальної згуртованості у стратегіях розвитку регіонів, міст та об'єднаних територіальних громад, включення відповідної складової, орієнтиру та показників до стратегічних програм;
- запровадження системи бюджетної підтримки волонтерської діяльності в Україні, розвиток ініціативи «Громадський бюджет України» та громадських бюджетів міст і регіонів;
- доопрацювання та затвердження Урядом України Державної стратегії регіонального розвитку й ухвалення пакету законів щодо реалізації реформи місцевого самоврядування.

ПОДЯКИ

Матеріал підготовлено за підсумками відкритих публічних обговорень, в яких протягом квітня і травня 2020 року взяли участь представники громадського сектору, активісти, журналісти з різних регіонів України. Команда Національної Платформи «Діалог про мир та безпечну реінтеграцію» щиро вдячна учасникам дискусій за те, що вони поділитися своїм досвідом та баченням посилення соціальної згуртованості.

- Ібрагім Сулейманов, м. Херсон, керівник центру «Куреш»
- Ірина Саліхова, м. Херсон, журналістка видання «Гривня»
- Наталя Шатілова, м. Херсон, голова ГО «Громада ЮА»
- Дементій Білий, м. Херсон, редактор видання «Політична Херсонщина»
- Анастасія Звягінцева, м. Миколаїв, голова ГО «Рух Чисті Серця»
- Ірина Воронцова, м. Миколаїв, блогерка
- Олена Князева, м. Одеса, координатор проєктів ГО «Спільна Мета»
- Степан Черешня, м. Одеса, координатор проєктів ГО «Спільна Мета»
- Сергій Шмиголь, голова Черкаського обласного осередку партії «Голос», радник голови Черкаської ОДА
- Владислав Пустовар, м. Черкаси, голова фонду «Черкаси vs Covid-19»
- Тетяна Волочай, м. Черкаси, директорка фонду «МХП — громаді»
- Катерина Колтунова, м. Кропивницький, координаторка громадського простору «Krop:Hub»
- Летиція Курята, м. Кропивницький, журналістка видання «Перша міська газета»
- Володимир Овчинніков, м. Кропивницький, бренд-шеф «KropPizza»
- Альона Гончаренко, м. Полтава, директорка ГО «Полтавська платформа»
- Дмитро Гордієвський, м. Полтава, психолог, коуч
- Тетяна Цирульник, м. Полтава, головна редакторка видання «Коло. News»

- Кристина Гаврилук, м. Чернівці, головна редакторка новин «Суспільне Буковина»
- Андрій Кучуран, м. Чернівці, кандидат політичних наук
- Мар'яна Озорович, м. Івано-Франківськ, директорка ІТ кластера
- Софія Дейчаківська, м. Івано-Франківськ, співзасновниця та координаторка онлайн-журналу «Куфер»
- Андрій Хомин, м. Івано-Франківськ, координатор ініціативної групи StopCOVID-19.IF
- Ернест Завадський, м. Ужгород, координатор громадської ініціативи «Взаємодопомога Ужгород»
- Анна Мелеганич, м. Ужгород, кандидат політичних наук, координатор Волонтеріату Ужгородського національного університету
- Віталій Глагола, м. Ужгород, незалежний журналіст
- Марія Растворова, м. Запоріжжя, кандидат географічних наук
- Анастасія Перепелиця, м. Запоріжжя, радниця з соціальної згуртованості в Запорізькій області, Програма «Радник»
- Лілія Давигора, м. Запоріжжя, лікар-інтерн-анестезіолог
- Ольга Вакало, м. Запоріжжя, редактор філії UA: Запоріжжя — Суспільне
- Анна Чернова, м. Запоріжжя, програмна директорка БФ «Посмішка дитини»
- Володимир Мамченко, м. Дніпро, автор і адміністратор проєкта «Райончик»
- Максим Голосний, м. Дніпро, громадський діяч
- Роман Сердюк, м. Дніпро, директор ГО «Інститут реформ та інновацій»
- Сергій Лукачко, м. Одеса, заступник керівника краудфандингової платформи «Мой город» та локальний координатор волонтерської спільноти Української волонтерської служби
- Владислав Копитков, м. Одеса, громадський діяч
- Наталія Терехова, м. Одеса, адміністратор Фонду «Добрий Самарянин»
- Артем Рудомьоткін, м. Одеса, CEO видання «PROactive»
- Марина Мрук, м. Одеса, менеджерка з комунікацій Business Incubator Group Ukraine
- Максим Левакін, м. Одеса, програмний директор благодійного фонду «Маніфест Миру»
- Володимир Карпич, м. Одеса, державний службовець ОДА

